

Мамонова Г.В., Канцур І.Г.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті розглянуто значущість актуальних проблем фінансування соціальної сфери, досліджено необхідність ефективного використання бюджетних коштів на розвиток соціальної сфери. Наведено та проаналізовано динаміку показників соціальної сфери України та Республіки Білорусь протягом 2000-2013 рр. З метою виведення функціонування соціальної сфери на якісно новий рівень розвитку запропоновано формулу розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності витрачання бюджетних коштів.

Ключові слова: бюджетні кошти, ефективність використання бюджетних коштів, соціальна сфера, порівняльний коефіцієнт ефективності використання бюджетних коштів.

Постановка проблеми. Ефективність використання бюджетних коштів на розвиток соціальної сфери є одним з найважливіших результатів управління, досягнення і поліпшення якого сприятиме удосконаленню механізму розподілу та використання бюджетних коштів. Це дозволить вирішити сучасні проблеми, які виникають і особливо загострюються за умов недофінансування соціальної сфери. Підвищення ефективності використання бюджетних коштів є важливим фактором зростання добробуту та прискорення соціально-економічного розвитку країни. Адже одним із головних завдань держави є формування механізму ефективного і раціонального використання бюджетних коштів. Вищезазначене зумовлює необхідність дослідження ефективності використання бюджетних коштів на розвиток соціальної сфери за допомоги порівняльного коефіцієнта ефективності витрачання коштів бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з ефективним використанням бюджетних коштів на розвиток соціальної сфери, зокрема, висвітлені в наукових працях зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: У.Беверидж, І.Бентам, Дж.Б'юкенен, А.Вагнер, Л.Ерхард, А.Мюллер-Армак, А.Пігу, Д.Роулс, М.Фрідман, В.Андрущенко, С.Буковинський, О.Василик, О.Величко, В.Козак, В.Кравченко, В.Куценко, Е.Лібанова, Г.Мамонова, К.Салямон-Міхеєва, В.Опарін, Д.Полозенко, І.Чугунов та інші. Однак, варто зауважити, що, незважаючи на досить широке коло розглянутих теоретичних та практичних питань, актуальним залишається питання підвищення ефективності використання бюджетних коштів на розвиток соціальної сфери.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати показники соціальної сфери України та Республіки Білорусь протягом 2000 – 2013 рр., розробити заходи щодо підвищення якості її фінансування та ефективного використання фінансових ресурсів держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове забезпечення соціальної сфери є невід'ємною частиною соціально-економічного розвитку будь-якої країни. Відомо, що головним джерелом її фінансування є державний бюджет. Однак через дефіцит фінансових ресурсів відчувається різке падіння якості соціальних послуг та зниження рівня соціального захисту. Тобто, проблеми фінансування соціальної сфери існують, і їх

вирішення є одним із важливих завдань в управлінні бюджетними коштами. Особливо це стосується підвищення ефективності використання бюджетних коштів на розвиток соціальної сфери. Адже соціальна сфера є однією з найважливіших сфер життя суспільства, в якій реалізуються соціальні інтереси всіх груп населення.

Забезпечення ефективності використання бюджетних коштів стане запорукою позитивного впливу на кількісні та якісні показники соціально-економічного життя країни.

Підвищення ефективності використання бюджетних видатків дасть можливість уникнути ризику щорічного збільшення податків, тому необхідність проведення оцінки ефективності бюджетних ресурсів є очевидною. Але загальноприйнятої методики комплексної оцінки ефективності державного бюджету, його видаткової частини в Україні не існує, у зв'язку з чим сучасні економісти оцінку ефективності державного бюджету здійснюють за окремими показниками. Але вибір цих показників, критеріїв їх оцінки, визначення ваги окремого показника у загальній їх кількості часто має суб'єктивний характер [1, с. 148].

Результативними показниками витрачання бюджетних коштів є динаміка показників соціальної сфери. Динаміку даних соціальної сфери протягом 2000-2013 рр. за такими показниками, як середньомісячна заробітна плата одного працівника, житловий фонд, витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт, кількість населення, кількість лікарняних закладів, захворюваність населення, середній розмір місячної пенсії, кількість загальноосвітніх навчальних закладів, кількість професійних театрів, рівень інфляції, рівень безробіття, наведено у табл. 1. Відсутність офіційних даних за 2013 рік таких показників, як кількість лікарняних закладів та захворюваність населення суттєво не вплине на загальний результат дослідження.

Аналіз даних табл.1 показує, що показники середньомісячної заробітної плати одного працівника поступово зростають протягом всього досліджуваного періоду від 230 грн у 2000 році до 3265 грн у 2013 році, що має позитивну тенденцію.

Показники житлового фонду мають тенденцію до зростання протягом досліджуваного періоду, що позитивно впливає на стан соціальної сфери.

Наступний показник, який характеризує соціальну сферу – це витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт. Даний показник поступово зростає до 2008 року, а в 2009 році знижується порівняно з попереднім роком на 202,6 млн грн. В наступні роки поступово зростає і в 2013 році витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт становлять 11161,1 млн грн.

© Мамонова Ганна Валеріївна, к.ф.-м.н., доцент; доцент кафедри вищої математики Національного університету ДПС України, м. Ірпінь, тел. 097-828-50-78, e-mail: mamonchic@rambler.ru

Канцур Інна Григорівна, старший викладач кафедри менеджменту Національного університету ДПС України, м. Ірпінь, тел. 097-960-86-34, e-mail: kantsur_inna@mail.ru

Таблиця 1. Динаміка показників соціальної сфери України в період 2000–2013 рр.

Показники	Роки														
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013 до 2012, %
Середньомісячна заробітна плата одного працівника (номінальна), грн	230	311	376	462	590	806	1041	1351	1806	1906	2239	2633	3026	3265	107,9
Житловий фонд (у середньому на одного жителя), м2	20,7	21,0	21,3	21,6	21,8	22,0	22,2	22,5	22,8	23,0	23,3	23,5	23,7	24,1	101,7
Витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт, млн грн	2046,3	2432,5	2611,7	3597,4	4251,7	5160,4	5164,4	6149,2	8024,8	7822,2	8995,9	9591,3	10558,5	11161,1	105,7
Кількість населення, тис. осіб	49400	48457	48500	48000	47600	47101	46900	46646,0	46372,7	46143,7	45962,9	45778,5	45633,6	45553,0	99,8
Кількість лікарняних закладів, тис.	3,3	3,2	3,1	3,0	2,9	2,9	2,9	2,8	2,9	2,8	2,8	2,5	2,4
Захворюваність населення, тис.	33471	33192	32233	32585	32573	32912	32240	32807	32467	33032	33080	32381	31162
Середній розмір місячної пенсії, грн	83,7	122,5	136,6	182,2	316,2	405,6	478,4	751,4	898,4	934,3	1032,6	1151,9	1253,3	1470,7	117,3
Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, тис.	22,2	22,2	22,2	22,1	21,9	21,7	21,6	21,4	21,2	21,0	20,6	20,3	19,9	19,7	98,9
Кількість професійних театрів (включаючи театри-студії), одиниць	31	30	30	30	27	29	31	31	31	31	33	27	27	27	100
Рівень інфляції, %	25,8	6,1	-0,6	8,2	12,3	10,3	11,6	16,6	22,3	12,3	9,1	4,6	-0,2	0,5	-250
Рівень безробіття за методологією МОП, %	11,6	10,9	9,6	9,1	8,6	7,2	6,8	6,4	6,4	8,8	8,1	7,9	7,5	7,2	96

Джерело: складено авторами за даними [2]

Кількість населення скоротилась на 3847 тис. осіб у 2013 році порівняно з 2000 роком. Тенденцію до зменшення має також і кількість лікувальних закладів. Зниження показника захворюваності населення повинне мати позитивний вплив на стан соціальної сфери, але даний показник не має стійкої тенденції до зменшення.

Середній розмір місячної пенсії постійно зростає і становить 1470,7 грн. у 2013 році, проти 83,7 грн. у 2000 році, що є позитивним для соціально-економічного розвитку країни. Кількість загальноосвітніх навчальних закладів та професійних театрів має тенденцію до зменшення і становить у 2013 році 19,7 тис. та 27 одиниць відповідно.

Позитивна динаміка таких показників, як середньомісячна заробітна плата одного працівника, витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт, середній розмір місячної пенсії визначають поліпшення добробуту населення та ефективне використання бюджетних коштів. Однак навіть незначне збільшення таких показників, як рівень безробіття, захворюваність населення, рівень інфляції є результатом неефективного використання бюджетних коштів.

Враховуючи прямий і зворотний зв'язок між показниками соціальної сфери та ефективністю, можемо запропонувати формулу розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності розподілу бюджетних коштів:

$$К_{еф.} = \frac{Р_{см.з.п.} \times Р_{ж.ф.} \times Р_{н.т.р.} \times Р_{н.} \times Р_{л.з.} \times Р_{см.п.} \times Р_{з.н.з.} \times Р_{п.т.}}{\exp\left\{\frac{Інф.}{100\%}\right\} \times \exp\left\{\frac{Безроб.}{100\%}\right\} \times Р_{з.н.}}$$

Де $Р_{см.з.п.}$ – ріст середньомісячної заробітної плати одного працівника, $Р_{ж.ф.}$ – ріст житлового фонду (у середньому на одного жителя), $Р_{н.т.р.}$ – ріст витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт, $Р_{н.}$ – ріст населення, $Р_{л.з.}$ – ріст лікувальних закладів, $Р_{см.п.}$ – ріст середньомісячної пенсії, $Р_{з.н.з.}$ – ріст загальноосвітніх навчальних закладів, $Р_{п.т.}$ – ріст професійних театрів, $Безроб.$ – рівень безробіття, $Інф.$ – рівень інфляції, $Р_{з.н.}$ – ріст захворюваності населення.

Такі показники, як рівень інфляції та рівень безробіття враховуються у запропонованій формулі з використанням експонентної функції. Так як за своїм змістом ці показники не є динамічними. Властивості експонентної функції дають можливість найефективніше врахувати вплив факторів на показник, який досліджується. В табл. 2 наведено розрахунок вищезгаданих показників.

Результати розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності витрачання бюджетних коштів України на розвиток соціальної сфери протягом 2001–2013 рр. наведено на рис.1. З рисунку видно, що найефективніше бюджетні кошти витрачались у 2008

Таблиця 2. Розрахунок основних показників соціальної сфери України

Показники	Формула розрахунку	Роки												
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ріст середньомісячної заробітної плати одного працівника	$R_{м.зп} = \frac{см.зп. у поточному році}{см.зп. у минулому році}$	1,352	1,209	1,229	1,277	1,366	1,292	1,298	1,337	1,055	1,175	1,176	1,149	1,079
Ріст житлового фонду (у середньому на одного жителя)	$R_{ж.ф.} = \frac{ж.ф. у поточному році}{ж.ф. у минулому році}$	1,014	1,014	1,014	1,009	1,009	1,009	1,014	1,013	1,009	1,013	1,009	1,009	1,017
Ріст витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт	$R_{н.т.р.} = \frac{н.т.р. у поточному році}{н.т.р. у минулому році}$	1,189	1,074	1,377	1,182	1,214	1,001	1,191	1,305	0,975	1,15	1,066	1,101	...
Ріст кількості населення	$R_{н.} = \frac{н. у поточному році}{н. у минулому році}$	0,981	1,001	0,990	0,992	0,99	0,996	0,995	0,994	0,995	0,996	0,996	0,997	0,998
Ріст лікувальних закладів	$R_{л.з.} = \frac{л.з. у поточному році}{л.з. у минулому році}$	0,97	0,9	0,968	0,967	1	1	0,966	1,242	0,982	1,027	1,018	0,931	1,037
Ріст захворюваності населення	$R_{з.н.} = \frac{з.н. у поточному році}{з.н. у минулому році}$	0,992	0,971	1,011	0,999	1,01	0,98	1,018	0,99	1,017	1,001	0,979	0,962	...
Ріст середньомісячної пенсії	$R_{с.п.} = \frac{с.п. у поточному році}{с.п. у минулому році}$	1,464	1,115	1,334	1,735	1,283	1,571	1,196	1,622	1,204	1,105	1,116	1,088	1,173
Ріст загальноосвітніх навчальних закладів	$R_{з.н.з.} = \frac{з.н.з. у поточному році}{з.н.з. у минулому році}$	1	1	0,995	0,991	0,991	0,995	0,991	0,991	0,991	0,981	0,985	0,980	0,99
Ріст професійних театрів	$R_{п.т.} = \frac{п.т. у поточному році}{п.т. у минулому році}$	0,968	1	1	0,9	1,074	1,069	1	1	1	1,029	0,95	1	1
Інфляція	$Инф. = \frac{Рівень інфляції}{100\%}$	0,061	-0,06	0,082	0,123	0,103	0,116	0,166	0,223	0,123	0,091	0,046	-0,002	0,005
Безробіття	$Безроб. = \frac{Рівень безробіття}{100\%}$	0,109	0,096	0,091	0,086	0,072	0,068	0,064	0,064	0,088	0,081	0,079	0,075	0,072

році, їх ефективність становила 2,6589. В 2009 році спостерігається різкий спад ефективності витрачання коштів бюджету, цей коефіцієнт становить 0,9634. Це найнижчий показник протягом всього досліджуваного періоду. Починаючи з 2010 року, коефіцієнт ефективності витрачання бюджетних коштів знаходиться майже на одному рівні і в 2013 році становить 1,2211.

Для порівняння розрахуємо коефіцієнт ефективності витрачання бюджетних коштів на розвиток соціальної сфери Республіки Білорусь. Динаміку

даних соціальної сфери Республіки Білорусь протягом 2000–2013 рр. за аналогічними показниками наведено в табл. 3. Хочеться відзначити легкодоступність, зрозумілість і наявність офіційних показників на сайті Національного статистичного комітету Республіки Білорусь. Необхідно зазначити, що у випадку дефляції, яка спостерігалась у 2001–2010 рр. та в 2012 р., коефіцієнт набуває від’ємного значення. Формула в даному випадку враховує наявність дефляції як позитивний чинник, так як

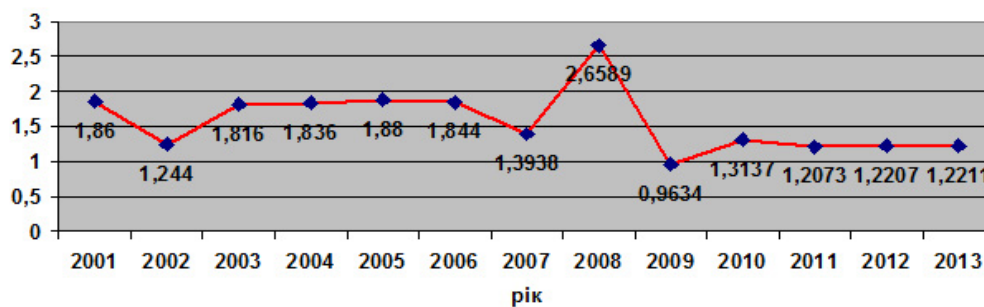

Рис. 1. Порівняльний коефіцієнт ефективності витрачання бюджетних коштів України на розвиток соціальної сфери протягом 2001–2013 рр.

Таблиця 3. Динаміка показників соціальної сфери Республіки Білорусь в період 2000–2013 рр.

Показники	Роки													2013 до 2012, %	
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012		
Середньомісячна заробітна плата одного працівника (номінальна), рубл.	58916	123021	189232	250686	347519	463741	582166	694045	868169	981584	1217313	1899782	3676083	5061418	137,7
Житловий фонд (у середньому на одного жителя), м2	21,3	21,7	22,0	22,5	22,8	22,9	23,0	23,3	23,6	24,0	24,6	25,0	25,4	25,7	101,2
Витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт, млрд рубл.*	66,0	121,7	162,3	223,6	313,7	441,5	523,7	934,8	962,4	883,3	1140,6	2081,9	3537,8	4372,3	123,6
Кількість населення, тис. осіб	9988	9957	9900	9831	9761	9697	9630	9579	9542	9514	9500	9481	9465	9464	99,9
Кількість лікувальних закладів**	830	817	781	729	704	711	725	792	773	661	661	656	657	646	98,3
Захворюваність населення (на 100 тис. осіб)	198276,0	199591,9	198352,9	218792,9	212319,7	219463,5	207744,3
Середній розмір місячної пенсії, тис.рубл.***	36,4	65,0	89,6	113,9	172,6	211,0	277,6	328,2	389,4	429,5	584,7	940,4	1885,5	2206,8	117,0
Кількість загальноосвітніх навчальних закладів	4772	4718	4543	4408	4298	4187	4063	3927	3821	3719	3654	3707	3579	3395	95,0
Кількість професійних театрів, одиниць	27	27	27	28	28	28	29	29	28	27	27	27	28	28	100
Рівень інфляції, %	7,5	-53,9	-65,2	-74,6	-85,6	-92	-93,4	-87,9	-86,7	-89,9	-90,1	8,7	-78,2	16,5	-21,1
Рівень безробіття (у % від економічно активного населення)	2,1	2,3	2,9	3,1	1,9	1,5	1,1	1,0	0,8	0,9	0,7	0,6	0,5	0,5	100

Джерело: складено авторами за даними [3]

* з врахуванням деномінації (зменшення в 1000 разів)

** з 2009 року змінено порядок обліку лікувальних закладів

*** з врахуванням деномінації 2000 року (зменшення в 1000 разів)

ехр{інф.} набуває значення в межах інтервалу (0;1). Внаслідок оберненого зв'язку значення коефіцієнта ефективності між величинами буде зростати. Розрахунок коефіцієнта ефективності витрачання бюджетних коштів Республіки Білорусь за аналогічними формулами наведено в табл.4. Відсутність показників захворюваності населення за 2001–2006 рр. та 2013 р. умовно вважаємо за 1, що суттєво не впливає на кінцевий результат.

Результати розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності витрачання бюджетних коштів Республіки Білорусь наведено на рис.2.

З рис.2. видно, що найефективніше кошти бюджету Республіки Білорусь витрачались у 2001 та 2012 роках, їх значення становлять 11,39 і 15,07 відповідно. Найнижчий показник ефективності витрачання коштів бюджету протягом досліджуваного періоду спостерігається у 2013 році, він становить 1,586. Що є наслідком різкого підвищення зарплат та пенсій в 2012 році, зниження конкурентоздатності, підвищення попиту на імпорт та ін. Тому й не дивно, що 2013 р. в Республіці Білорусь оголошено Роком ощадливості. Це повинно було сприяти вирішенню завдань вдосконалення організації виробництва, підвищення продуктивності праці, якості продукції і послуг за рахунок оптимізації витрат, раціонального використання ресурсів, недопущення вся-

кого роду необґрунтованих витрат, в першу чергу шляхом модернізації виробництва, впровадження нових технологій, техніки та способів господарювання. Ці заходи були спрямовані на стимулювання економіки і ощадливості як на своїх робочих місцях, так і в повсякденному житті.

Порівнюючи коефіцієнти України і Республіки Білорусь за 2001–2013 рр., можна сказати, що бюджетні кошти в Республіці Білорусь витрачаються ефективніше в кілька разів. У 2009 році в обох країнах спостерігається різкий спад ефективності витрачання бюджетних коштів, що є наслідком світової фінансово-економічної кризи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проведений аналіз ефективності витрачання бюджетних коштів на розвиток соціальної сфери в Україні свідчить про недостатній рівень ефективності. Необхідно запозичувати досвід витрачання коштів бюджету на розвиток соціальної сфери у тих країн, де соціальне забезпечення завжди було на високому рівні, зокрема, в Республіці Білорусь, і пристосовувати його до наших соціально-економічних умов.

Перспективним, на нашу думку, є обчислення запропонованого коефіцієнта ефективності витрачання бюджетних коштів на розвиток соціальної сфери у кількох європейських країнах і порівняння його з українським.

Таблиця 4. Розрахунок основних показників соціальної сфери Республіки Білорусь у 2001–2013 рр.

Показники	Роки												
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ріст середньомісячної заробітної плати одного працівника	2,088	1,5382	1,3248	1,3863	1,3344	1,283	1,1922	1,2509	1,1306	1,2402	1,5606	1,995	1,3769
Ріст житлового фонду (у середньому на одного жителя)	1,019	1,014	1,023	1,013	1,004	1,004	1,013	1,013	1,017	1,025	1,016	1,016	1,012
Ріст витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт	1,844	1,334	1,378	1,403	1,407	1,186	1,785	1,03	0,918	1,291	1,825	1,699	1,236
Ріст кількості населення	0,997	0,994	0,993	0,993	0,993	0,993	0,995	0,996	0,997	0,999	0,998	0,998	1
Ріст лікувальних закладів	0,984	0,956	0,933	0,966	1,01	1,02	1,092	0,976	0,855	1	0,992	1,002	0,983
Ріст захворюваності населення	1,007	0,994	1,103	0,9704	1,034	0,947	...
Ріст середньомісячної пенсії	1,786	1,378	1,271	1,515	1,222	1,316	1,182	1,186	1,103	1,361	1,608	2,005	1,17
Ріст загальноосвітніх навчальних закладів	0,989	0,963	0,97	0,975	0,974	0,97	0,967	0,973	0,973	0,985	1,015	0,965	0,949
Ріст професійних театрів	1	1	1,037	1	1	1,036	1	0,966	0,964	1	1	1,037	1
Інфляція	-0,539	-0,652	-0,746	-0,856	-0,92	-0,934	-0,879	-0,867	-0,899	-0,901	0,087	-0,782	0,165
Безробіття	0,023	0,029	0,031	0,019	0,015	0,011	0,01	0,008	0,009	0,007	0,006	0,005	0,005

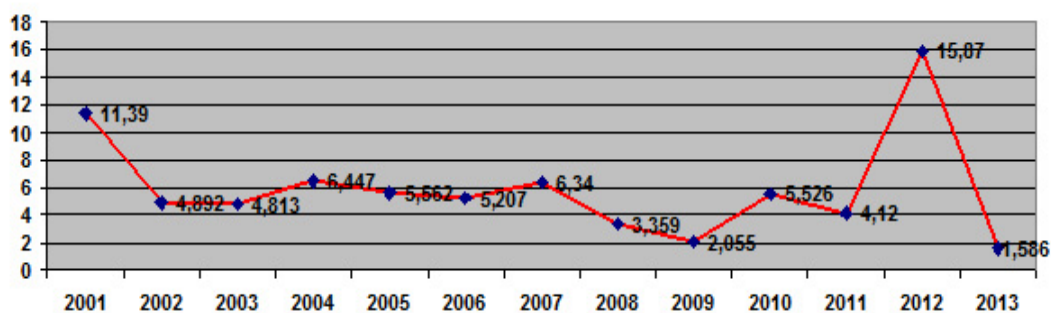

Рис. 2. Порівняльний коефіцієнт ефективності витрачання бюджетних коштів Республіки Білорусь на розвиток соціальної сфери протягом 2001–2013 рр.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мамонова Г.В. Ефективність видаткової частини бюджету України / Г.В. Мамонова, К.Д. Сялямон-Міхеева //Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №2 (116). – С.147-153.
2. Статистична інформація // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.org/uk>
3. Статистична інформація //Національний статистичний комітет Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.belstat.gov.by/>

Одержано 15.09.2014 р.